

Földvár helyreállított és kiegészített falai délnyugat felől
(Fotó: Keserű László)

Karczag Ákos–Szabó Tibor

A barcasági Földvár feltárásáról

Erdély délkeleti sarkában, a Barcaság síkságának északi részén, Brassótól 17 km-re, északra, az Olt folyó bal partján fekszik Földvár (Feldioara) község. A 15. századtól fallal övezett és erődített templommal rendelkező település mellett, annak keleti szélén nyolcszáz éves múltra visszatekintő középkori erősség áll. E vár átfogó ásatása és helyreállítása 2013 és 2017 között ment végbe, az alábbiakban főként a régészeti kutatás eredményeit kívánjuk összefoglalni.

A földvári várat a II. András király által a Szentföldről a Barcaság védelmére behívott Német Lovagrend tagjai emelték 1211 és 1225 között. A magyar uralkodó először favarak létrehozását engedélyezte számukra, majd 1222-ben jóváhagyta kővárak épí-

tését is. A lovagrend tagjai hamarosan függetleníteni igyekeztek magukat a Magyar Királyságtól; saját pénzt verettek, az általuk birtokolt területet pedig a római pápa oltalmába ajánlották. Ezért II. András 1225 tavaszán fegyveres erővel üzte el a lovagokat az országból.

Földvár első okleveles említése 1240-ből való: ekkor „Castrum Sancte Mariae” néven említik, mely elnevezés a Német Lovagrend védőszentjére, Szűz Máriára utal. Ebben az évben IV. Béla király a Barcaság néhány templomának – Marienburg (Földvár), Petersburg (Barcaszentpéter), Honigberg (Szászhermány) és Tartlau (Prázsmár) – kegyuraságát és jövedelmét a ciszterci rendnek adományozta. Valószínűleg ők emelhettek a lovagrendi vár helyén monostort, melynek romjain aztán 1300 körül a helyi szász közösség új várat épített.

Zsigmond király parancsára 1421-ben a szászok elkezdték a megrongálódott vár helyreállítását, megerősítését (e munkálatok 1457-ben fejeződtek be). 1439-ben Albert király Bebek Imrénének és Csáki Ferencnek megtiltotta, hogy Földvár lakosait váruk birtoklásában háborgassák. 1529. június 29-én a vár alatti mezőn vívott vesztes csatát I. Ferdinánd osztrák főherceg serege IV. (Rareș) Péter moldvai vajda csapataival. Az ütközet idején megsérült a vár is, 1542-ben javították ki falait.

II. (Vitéz) Mihály havasalföldi fejedelem csapata 1600-ban felégette Földvárat és más barcasági

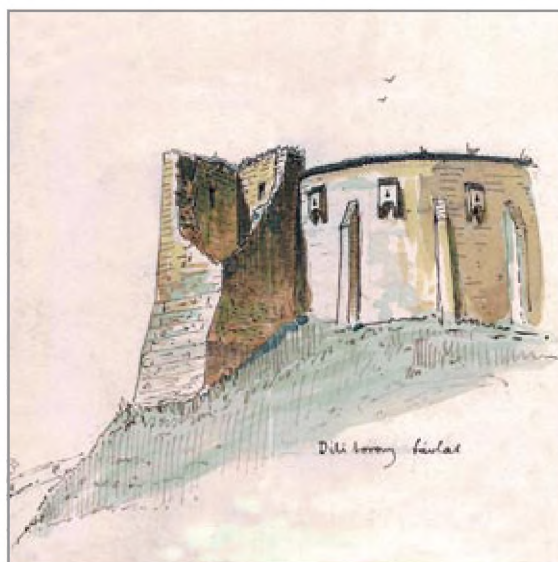
Földvár és környéke az I. katonai felmérés térképszelvényén

falvakat, majd 1611-ben, a Báthory Gábor erdélyi fejedelem és IX. Radu havasalföldi vajda közötti harcok folyamán Földvár ismét leégett. Báthory ellenfelei, Weiss Mihály brassói királybíró és az erdélyi fejedelemségre pályázó Ghiczy András 1612. szeptember 25-én 600 zsoldossal és néhány ágyúval Földvár ostromára indult. Egész éjjel lőtték a település erődítményeit, majd visszavonultak. Két héttel később azonban Földvárat elhagyta az erdélyi fejedelem őrsége, így a brassóiak akadály nélkül megszállták. Október 14-én Báthory Gábor serege a vár alatti síkságon összecsapott az ellene lázadók hadával és vereséget mért rájuk, Weiss Mihályt menekülés közben megölték.

Földvárat a 17. század közepén tovább erősítették, melyre a várban egy 1657-es felirat is utal; ekkor épülhetett a vár déli részén húzódó zwinger, és valószínűleg a déli kaputorony elé emelt külső kaputorony is. 1658-ban Földvárat és még néhány barcasági helységet a törökök és csatlósaiak felégették. 1708-ban 90 császári katona a Földvár településen magasodó templomvárat elfoglalta, az ettől 250 méterre, keletre lévő várat ugyanekkor a kurucok tartották megszállva. 1838-ban földrengés okozott komoly károkat a várban. Néhány épségben maradt épületét az 1850-es években a helybeliek raktárként használták, az 1870-es években viszont már a falak bontásáról írnak. A 19. század utolsó évtizedében készült el a vár első felmérése. Ezt követően, 1898 és 1900 között konzerválási munkákat végeztek romjain. Az 1977-es földrengés megrongálta és ledöntötte a védőfalak számottevő részét, a kaputorony és a keleti torony is leomlott.

Az első régészeti ásatást Radu Popa vezette 1990–1991-ben, majd a kutatás folytatásakor, 1995-ben ugyancsak ő találta meg az 56 méter hosszúságban fennmaradt, Német Lovagrendhez köthető

Szethlo Ottó 1894-ben a Műemlékek Országos Bizottságának megbízásából elkészítette a földvári vár alaprajzát és néhány távlati képet is alkotott. Az alaprajzon azonban az égtájt hibásan rögzítette, így távlati képeit is rosszul feliratozta. E vázlatrajzán a „Déli torony távlat” szerepel, valójában a keleti torony romja látható.

várfalat, melynek építési technikája láthatóan eltért a később emelt falaktól. 2013 és 2017 között Daniela Marcu Istrate irányításával a vár területének egészét feltárták. A romokat megerősítették, illetve kiegészítették, a felszínre került falakat javarészt konzerválták és megtekinthetővé tették.

A német lovagok által építtetett vár mérete kb. 85x35 méter volt. Védőfala az ovális alakú dombhát platójának formáját követte; a későbbi, második periódusú várfalak előtt, azokon kívül húzódott. Az ásatások során a dombperem szélén megtalálták a mindössze 0,5–0,6 méter magasságban fennmaradt nyugati és északi várfalat, azonkívül a keleti várfal egy szakaszát (a déli várfal feltehetően a későbbi építkezések folyamán pusztult el). A védőfal alapozása 1,5 méterrel mélyed a talajszint alá, vastagsága 1,9–2 méter. A 13. század elejére történő datálását a radiokarbon vizsgálatok eredményei is alátámasztják. A lovagok a vár keleti végénél épületet vagy épületeket emeltek, melynek csekély

A vár romjairól 1815-ben, Franz Neuhauser által készített ábrázolás még a nagy földrengést (1838) megelőző állapotot mutatja: a nyugati torony, a szuroköntökkel ellátott déli várfal, a zwinger, a külső kaputorony, és a Földvár települést a várral összekötő fal is kiválóan megfigyelhető rajta (Radu Oltean szívességéből)

A földvári vár helyreállítás előtti látképe délről, 2010 márciusában (Fotó: Szabó Máté, Pécsi Légitérési Téma, 37394.)

nyomaira bukkantak; ezek a későbbi monostor, majd a keleti torony építésekor jóformán teljesen elpusztultak. A régészek feltételezik továbbá, hogy a lovagrendi építkezések során előkészítő földmunkák történtek a vár közepén később emelt templom helyén, valamint a nyugati torony környezetében, sőt talán ezek építése is elkezdődött. A lovagok kővára a 14. század elején már biztosan romokban volt (a fal omladékán I. Károly király 1327-ben vert pénze került elő). A lovagrendi erődítmény rövid fennállásának idejéből származó legfontosabb leleteket – köztük két 13. századi sarkantyút – jelenleg a brassói városfalhoz tartozó Graft-bástyában 2019-ben megnyílt kiállításon tekinthetik meg az érdeklődők.

A lovagok elűzését követően a vár területén, valamikor 1240 után az ásatók szerint monostor épült, amely csak rövid ideig működött. Írott forrás nem maradt fenn róla, keltezését radiokarbon kormeghatározás segítette elő. Mivel a falu 1240-től a ciszterciek birtoka lett, a monostor létrejöttét nekik tulajdonítják. A monostor templomát, és a

A nyugati torony és az északnyugati várfal romja 2012 nyarán, a háttérben a község temploma látható (Fotó: Szabó Máté)

tőle keletre felépített monostorépületek romjait 2013-tól maradéktalanul feltárták, a falmaradványokat konzerválták.

Az egyhajós monostortemplom 17×7,7 méter méretű volt, egy kelet-nyugati irányú hajóból és félkörzáródású szentélyből állt. A szentély közepén megtalálták az oltár alapjait. A templom felmenő falait vegyes kőfalból (durván faragott kövekből és folyami görgetegkövekből) emelték. Alapfala elérte az egyméteres vastagságot, felmenő falainak vastagsága 0,6–0,7 méter volt. A feltárt maradványok töredékesek voltak, valamint az okleveles adatok hiánya miatt a templom építéstörténetét nem sikerült pontosan megállapítani. A régészek azt feltételezik, hogy a templom építését még a német lovagok kezdték meg, és a ciszterciek fejezték be.

A monostor épületegyüttese két épületszárnyból állt: a déli épületrésznek három helyisége volt, a keleti oldalon pedig egymással párhuzamosan elhelyezkedő két épületet emeltek. A keleti külső épület a délihez hasonlóan szintén három helyiségből állt. A monostor kőalapozású épületeinek felépítményét kő- és faanyag vegyes használatával készítették el. A feltárt maradványok tanúsága szerint az épületek egy közelebbiről meg nem határozható időpontban bekövetkezett tűzvész során pusztultak el, és azokat nem is építették újjá. A monostortemplom ugyan túlélte a pusztulást, de a későbbiekben már nem templomként használták.

A hajdani lovagrendi vár falain belül, a 14. század elejétől kezdődően építette fel a helyi szász közösség a ma is látható várat, melynek romjai az ásatási és helyreállítási munkálatok előtt is álltak. A hegy platójának formáját követő, második periódusban épült vár kelet-nyugati irányban 77,5 méter, észak-déli irányban 28 méter méretű volt. Teljes kiépítettsége után a várfalat mind a négy égtáj irányában egy-egy torony erősítette, melyek közül a déli egyben kaputoronyként is szolgált. A tornyok közötti, gyilkjáróval ellátott várfal 6 méter magas és 1,5 méter vastag volt, felső részén lőréses és kiöntőnyílások sora húzódott. A feltárások folyamán bebizonyosodott, hogy 1300 táján először a plató keleti és nyugati szélén építettek egy-egy nagy, négyszög alaprajzú tornyot, melyek egy ideig önállóan álltak, a hozzájuk csatlakozó várfalak csak később készültek el.

A közel szabályos négyszög alaprajzú nyugati torony eredetileg négyszintes volt, melyből három szint a helyreállítás előtt is állt. Külső mérete 9,5×7,5 méter, falainak vastagsága 1,5 méter. A torony túlnyúlik a később hozzácsatolt övezőfalakon, a várdomb lejtőjének irányába. Nyugati oldala a 13. századi várfal fölé emelkedik, azonban a lejtős terep miatt a két falszakasz egymáshoz való viszonyát nem tudták kellően vizsgálni. Felmerült a gyanú, hogy a torony, pontosabban annak egy

megkezdett része talán a német lovagokhoz köthető, bár a torony felmenő falai láthatólag jóval később készültek.

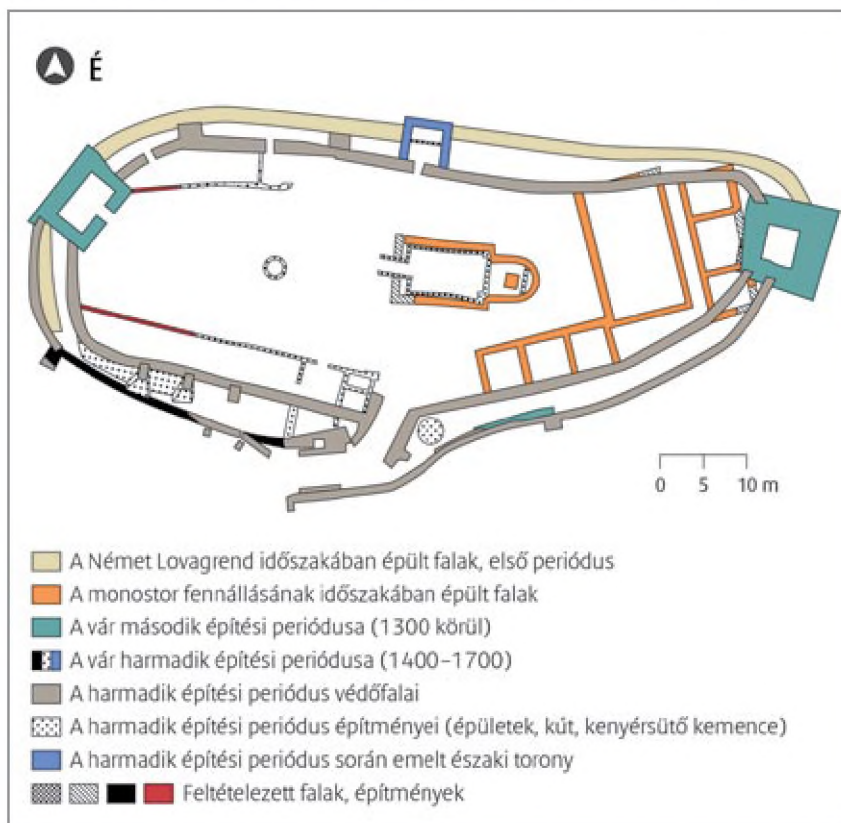
A keleti torony szintén négyzethez közelítő alaprajzú, külső falának hossza kb. 8 méter, a belső fal hosszúsága 4,8 méter. A régészeti kutatás azt bizonyította, hogy a torony egy ütemben épült a 13. századi védőfal és a monostorépületek fölé, azok elbontását követően. A 3 méternél vastagabb és 2 méter mély alapozás, valamint a felhasznált mészköblokkok mérete arra utal, hogy a keleti torony többszintes építmény volt. Mindebből az alsó, boltosított szint a bejárat kőkeretének egy részével, és a második szint néhány töredéke maradt ránk.

A déli kapu védelmét barbakánszerű elrendezésben kialakított, két egymás után elhelyezkedő torony biztosította, a várba való bejutáshoz mindkettőn át kellett haladni. A külső torony az idők folyamán teljesen elpusztult; 8 méter oldalhosszúságú alapjait, a falai közt áthaladó 3,8 méter széles utat, és az alapozás egyéb részleteit vizsgálva arra a megállapításra jutottak, hogy ez volt az erősebb, jobban kiépített kaputorony. A külső torony déli fala a várfal déli oldala elé épített falszoros falához csatlakozott egykor. A másik, napjainkban déli kaputoronynak nevezett belső kaputorony romjait helyreállították, kiegészítették. Az alatta átvezető út szélessége 3 méter, csapórácsának vájatai fennmaradtak, a kapualj dongaboltozatos volt. Az építéstörténeti kutatások azt bizonyítják, hogy a déli kaputorony a déli várfallal egyidőben épült.

A vár északi tornya az északi várfal közepének külső oldalára épült a 15–16. század fordulóján körül. Belső mérete 4,2×3,8 méter volt. A lejtőre épült toronnyal kapcsolatos stabilitási gondokkal szinte mindvégig küzdeni kellett, amit az alapozáson talált repedések is igazolnak. A 20. század elején a feltehetően akkoriban már erősen sérült, részben leomlott tornyot elbontották, és kőanyagát az Olt gátjának építéséhez használták fel.

A keleti és a nyugati torony között húzóódó, leginkább támadható déli várfal elé, a védelmi terület kibővítése érdekében a 16–17. században falszorost (zwingert) építettek, nagyjából az egykori lovagrendi vár védőfalának nyomvonalán. A mindössze 1 méter falvastagságú külső várfal mögött a felépítését követően 1,5–4,5 méter széles falszoros jött létre. A lejtőre épült külső várfallal folyamatos stabilitási problémák voltak, amit aláfalazásokkal és külső támpillérekkel igyekeztek csökkenteni. A délnyugati külső fal a 19. században, egy földcsuszamláskor összeomlott.

A ciszterci rend hajdani templomát a 16. században lakóépületté alakították úgy, hogy a templomhajót egymás fölötti két lakószintre osztották, alatta pedig borospincét hoztak létre. A pince kialakításakor a korábbi alapozás belső oldalára egy

A vár periodikus alaprajza a régészeti kutatásokat követően (Daniela Marcu Istrate, Adrian Ioniță és Sebastian Dobrotă felmérése nyomán)

A Német Lovagrend által emelt kőfal egyik felszínre került részlete a régészeti kutatások idején (2013), a hegytető nyugati szélén (Fotó: Karczag Ákos)

A 13. századi eredetű kápolna feltárása 2013 májusában (Fotó: Karczag Ákos)

A belső kaputorony és a gyilokjáróval ellátott déli várfal a kápolna romja felől

A helyreállított erősség északkeletről (Fotó: Keserű László)

A nyugati torony, az északi várfal a gyilokjáróval és a kút a helyreállítást követően (Fotó: Keserű László)

további alapfalat építettek. A templom nyugati falát lebontották, helyette szűk pincelejárat és kiegészítő falazat készült. A keleti oldalon a diadalív vonalában fallal választották el a hajót a szentélytől. Az egykori félkörzáródású szentély területének jobb felhasználása érdekében az íves keleti szentélyzáródást úgy egészítették ki, hogy ezen az oldalon is sík falfelületet hoztak létre. Az ásatást követő helyreállítás során az elpusztult nyugati templomfalat annak feltételezett helyén rekonstruálták.

A fent ismertetett építmények mellett a vár nyugati oldalának északi és déli részén is álltak a várfal belső oldalához illesztett épületek, melyek a 16–17. században készültek és jelentős részben gazdasági, raktározási célokat szolgálták (a feltárás után maradványaik zömét visszatemették). A déli oldalon, a várfal mentén, a kaputorony nyugati falához csatlakozva egy átlag 4 méter szélességű épület húzódott. Itt egy 4×4,6 méteres épületrész alapozására leltek, továbbá a kaputoronyhoz csatolt, félig földbe süllyesztett alagsori helyiségek romjai kerültek elő, és ezek egykori téglaboltozatának részlete. Az északi gazdasági épület a nyugati torony keleti sarkától húzódott az északnyugati várfalszakasz közepéig.

Meg kell említeni még a feltárások alatt napvilágra került, 16–17. századra datált várkút és kenyérsütő kemence maradványait. A folyami görgetegkövekből kifalazott kút a várudvar nyugati részén, az egykori templom és a nyugati torony között félúton került elő. Feltételezett mélysége 30 méter volt, így valószínűleg elérte a közeli Olt folyó vízszintjét. Az 1,8 méter átmérőjű kútban számos 16–17. századi kerámiatöredéket találtak.

A kenyérsütő kemencét eredetileg a kaputoronyhoz kapcsolódó déli várfal kis nyílásán keresztül, a várudvar felől lehetett megközelíteni. Kör alakú téglalapozását a déli kaputorony keleti, külső oldalának közelében tárták fel. A 3,5 méter átmérőjű alsó, sík felülete igen jó állapotban megmaradt.

A várat 2018. augusztus 1-jén nyitották meg a nagyközönség előtt. A Brassó Megyei Tanács által felügyelt munkálatok végösszege 12,3 millió lej volt. A helyreállított erősség jelenleg nagy látogatottságnak örvend, és a környék kiemelt nevezetességként tartják számon. ❤️

IRODALOM:

Szondi Andrea: Consolidarea, restaurarea și punerea în valoare a Cetății Feldioara, jud. Brașov. Transsylvania Nostra 2014/1. 26–34.

Marcu Istrate, Daniela – Ioniță, Adrian – Dobrotă, Sebastian: The Fortress in Feldioara / Marienburg from the Teutonic Knights to the Modern Age. Feldioara, 2017. 4–30.

Sófalvi András: A Német Lovagrend várépítő tevékenysége a Barcaságban. Történelmi Szemle 2019/1. 5–9.